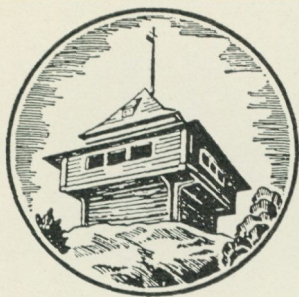

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1951**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH

SKANSENS ÅRSBOK

1951

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · ERIK ANDRÉN

Redaktör: Erik Andrén

Omslagsbilden visar en detalj ur en målning av den lilla idylliska 1700-talsgården Svindersvik i Nacka, som nyligen kommit i Nordiska museets ägo och som utförligt behandlas i denna årsbok. Målningen är signerad av Carl Petter Hilleström 1784 och tillhör Nordiska museet, inv.-nr 217,359.

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1951
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr*

MÖBLERNA PÅ SVINDERSVIK

av Marshall Lagerquist

Så har äntligen de förhoppningar infriats, som så många länge hyst, nämligen att det lilla borgerliga lustslottet Svindersvik med dess romantiskt fagra infattning skulle tryggas för framtiden. Man hade med oro åsett den markhuggrande storstadens närmanden till denna tvåhundraåriga pastoralala idyll, vars enda beskydd under senare kritiska år varit de befryndade delägarnas solidaritet när det gällde att värna om arvet från tre generationer av släkten. Nordiska museets äganderätt till Claes Grills lantställe, prisat redan på 1700-talet för sin arkitektoniska fulländning och idylliska belägenhet, torde nu mänskligt att döma skänka alla garantier för framtiden. Att anläggningen med sina gamla byggnader, sin inhägnade fruktträdgård och sin halvt vildvuxna mark får förbli så som den alltid har varit, måste för kulturminnesvårdens män innebära en stor tillfredsställelse.

Men Svindersvik är icke enbart ett komplex av sköna byggnader i en såväl efter konstens alla regler anlagd som oförvanskad naturmiljö. Huvudbyggnaden med dess fristående gårdsflygel och den sommarlätta paviljongen rymmer också en oskattbar fast och lös inredning från 1700-talet, bibehållen genom seklerna tack vare ställets karaktär av sommarnöje för kollektivt bruk. Arvsskiftena har med andra ord rätt lite berört beståndet av möbler och andra inredningsföremål, låt vara att omflyttningar självfallet förekommit och att nyanskaffningar skett undan för undan. Ur kulturhistorisk synpunkt blev det därför angeläget att söka bevara rumsmiljöerna i möjligaste mån orörda. I tider som dessa, då antikviteter betingar nästan oöverkomliga priser, måste ett förvärv av ett helt bo av mestadels högklassiga möbler innebära ofantliga

ekonomiska uppförfingar som ett svenskt museum ej är mäktigt. Ett ordspråk säger att i nöden prövas vännen. I den situation som uppkom, då Svindersvik skulle övergå i andra händer, framträdde som så många gånger förr Samfundet Nordiska museets Vänner och räckte fram en hjälpsam hand till förvärvande av hela möbelbeståndet. På så sätt blev i fråga om Svindersvik räddningsaktionen fullt effektiv.

Avsikten är här närmast att visa upp några exempel bland de många värdefulla möblerna på Svindersvik, ej att lämna en redogörelse för beståndet i dess helhet vartill utrymmet i denna bok är för knäppt.

En ur flera synpunkter synnerligen märklig möbel är det kabinettskåp, bild 3, som så långt nu levande av de förra ägarna till Svindersvik kan minnas haft sin plats i huvudbyggnadens övre förstuga. Det representerar den av fransk smak påverkade svenska rokokon under 1750- och 1760-talen men visar också kvardröjande drag av barock. Med sina inlagda tunna linjer av tenn och ebenholz, den utsökt fina fanerbehandlingen med användande av en mängd främmande träslag, såsom amarant, königsholz, palisander och purpurträ, och de graciöst arrangerade beslagen av brännförgyllt mässing gör skåpet tvivelsutan skäl för benämningen mästestycke. Den i 1700-talets svenska möbelhantverk något bevandrade igenkänner i detta "kabinettskåp med tre kolumner" också ett mästestycke i verklig mening. Det är nämligen uppbyggt enligt de regler som under större delen av 1700-talet följdes inom Stockholms snickareämbete, då det blev fråga om att en gesäll skulle avlägga prov på sin yrkeskunnighet för mästareshaps vinnande. Det saknar emellertid signering och man är fördenskull hänvisad att söka sig fram till mästaren eller rättare sagt styckemästaren på andra vägar. Anmärkningsvärt för att vara ett regelrätt mästestycke är det påkostade utförandet: metallinläggningarna, de exotiska träslagen, pilastrarnas mässingskodda kannelyrer och förgyllda kompositakapital samt den krönande, i rikaste rokoko skulpterade urnan med islams halvmåne.

Stockholms snickareämbetes mästestyckeritningar från och med 1751 är som bekant lyckligtvis bevarade, och ett närmare studium av desamma ger vid handen att endast två ritningar i den långa

serien kan sättas i samband med skåpet på Svindersvik. Dess brutna och öppna segmentgavel samt tre lådor över varandra i byrån är de kännetecken som är utslagsgivande. Båda dessa mästestyckeritningar är egendomligt nog fullkomligt identiska, och trots att de dekorativa detaljerna i trä och metall ej är utritade — dessa ankom nämligen på respektive bildhuggaren och gelbgjutaren — i allt nogsamt följda vid möbelns utförande. Den ena ritningen är gjord 1762 av Christian Gotthard Wilkom, den andra, bild 1, följande år av Christopher Tietze. Den inbördes överensstämmelsen in i minsta detalj är som sagt förvånansvärd, i synnerhet som endast ett halvt år ligger emellan de bägge ritningarnas tillkomst och man väl känner snickareämbetets kitslighet, när det gällde godkännande av gesällernas egenhändigt författade ritningar. I detta säregna förhållande ligger tydligen ett orsakssammanhang fördolt. Misstankarna härom får ytterligare näring, när man erfar att Wilkom och Tietze samtidigt var som gesäller knutna till den ryktbare hovschatullmakaren Lorentz Nordins verkstad. Uttalad som en arbetshypotes tillsvidare skulle orsaken till samstämmigheten vara, att det rört sig om en beställning hos Nordin av två alldeles lika skåp för något speciellt ändamål och att denne givit sina båda äldsta gesäller ett efterlängtat tillfälle att få avlägga officiella prov på sin mognad som styckemästare. Genom sin auktoritet hade Nordin säkerligen möjlighet att förmå ämbetet att överse med Tietzes till synes plagierade ritning. Ett faktum är att de båda mästestyckena förfärdigades i Nordins verkstad i huset Slottsbacken 8 och att Tietze påbörjade sitt arbete ett halvt år innan Wilkom slutförde sitt. Wilkom kunde visa upp sitt skåp inför ämbetet i oktober 1763 och Tietze sitt nästan jämnt ett år senare. De av ämbetet från början fastställda och för säkerhets skull protokollförda tre huvudmått har uppenbart ignorerats, ty på ritningarna är skåpen, ehuru inbördes av samma storlek, betydligt större i samtliga tre dimensioner. Däremot råder det en tämligen tillfredsställande kongruens mellan måtten på ritningarna sådana de framgår av de utsatta skalorna och på det färdigställda skåpet. När alnar, tum och fot förvandlats till centimeter kan följande över-skådliga uppställning presteras:

Mått	Höjd	Bredd	Djup
Anbefallda av ämbetet enligt protokoll	213	144	54
Enligt mästestyckeritningarnas skala	248	167,3	67,5
På kabinettskåpet på Svindersvik	240	168,5	68

Skåpet på Svindersvik kan liksom de allra flesta skåp av denna typ med lätthet ställas upp och tagas ned, tack vare att det är gjort i ej mindre än nio delar. För att underlätta sammansättningen har snickaren lämnat lakoniska anvisningar på inklistrade papperslappar med text på tyska om vad som skall vara upp i tveksamma fall. Tyska språket var visserligen ännu vid denna tid långt ifrån ovanligt i umgänget mellan schatullmakarna i Stockholm, men om händelsevis Wilkom vore inflyttad tysk och Tietze född av svenska föräldrar eller tvärtom, så skulle den tyska texten i skåpet kunna tjäna åtminstone som en fingervisning på dess upphovsman. Distinktionen är emellertid ogörlig, eftersom det visat sig att båda gesällerna var inflyttade tyskar; Wilkom exempelvis hade så nyligen som omkring 1753 inkommit till Stockholm från Libau i Sachsen, där han lärt snickaryrket hos sin fader.

I detta sammanhang intresserar oss naturligtvis i högsta grad motstycket till skåpet på Svindersvik. Det har på sistone efter ivriga efterforskningar anträffats och bekräftar tursamt det ovan gjorda antagandet om fullständig överensstämmelse. Anledning finnes att här återkomma till detta skåp, men för ögonblicket är det tillfyllest med vetskapen om dess existens inom landet.

År 1765, närmare bestämt den 16 juli, fördes Christian Gott-hard Wilkoms mästestyckeskåp — inpackat i fyra lådor — ombord på skeppet Regressen, liggande vid Skeppsbron under befäl av kapten Jacob Dahlström, för att fraktas till Marseille. Därifrån skulle det sjöledes vidarebefordras till Konstantinopel eller Smyrna. Mottagaren därstädes är tyvärr ej omnämnd i tillgängliga källor. Men avsändare var grosshandlaren Christian Hebbe d. y. i den välkända firman Hebbe & Söhne & Co. vid Skeppsbron. Denne Christian Hebbe, som av sina anhöriga brukade kallas Turken, hade 1747—1761 uppehållit sig i Turkiet som assistent åt svenska Levantinska kompaniets ombud i Smyrna, handlanden och senare titulärkonsuln Cornelius Asmund Palm. Några år efter

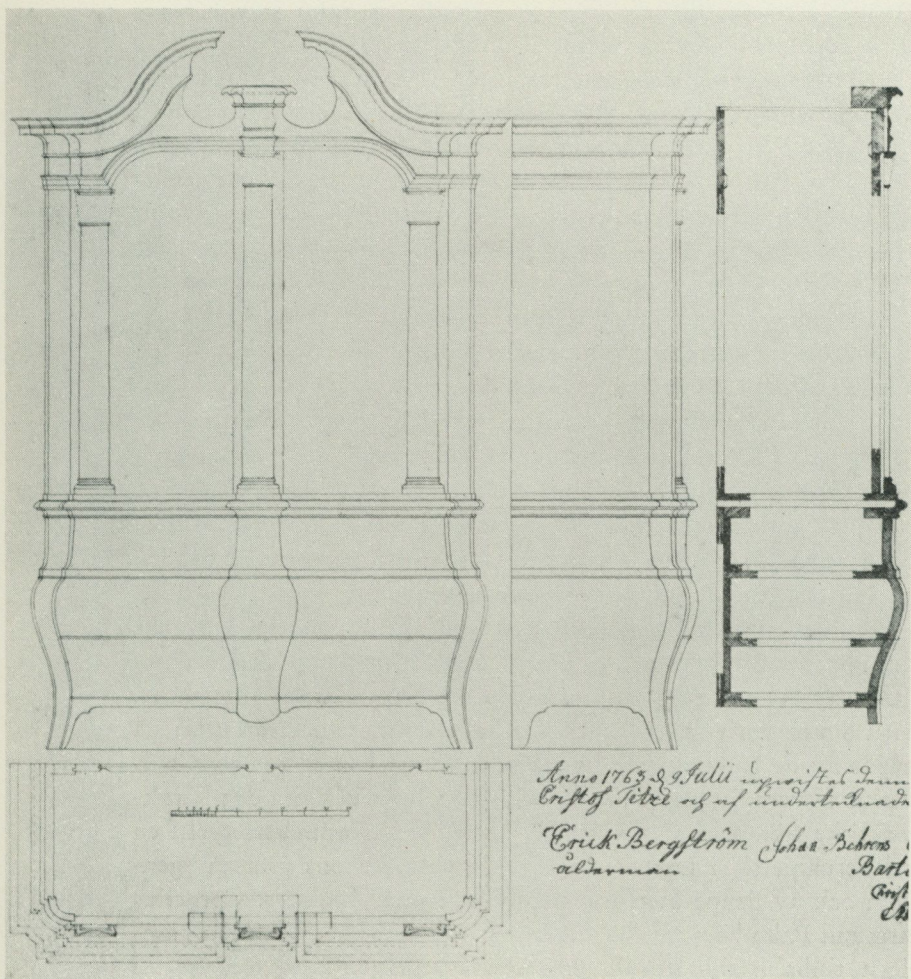

Bild 1. Detalj av mästerstyckeritning, utförd av styckemästaren Christopher Tietze och uppvisad i Stockholms snickarämbete den 9 juli 1763. Ritningen till ett exakt likadant skåp hade 1762 utförts av styckemästaren Christian Gotthard Wilkom. Båda ritningarna tillhör Stockholms Stads Hantverksförening. — Bilderna 3 och 4 återger de efter ritningarna utförda mästerstyckena.

Hebbes återresa till hemlandet etablerade sig Palm även i Konstantinopel, och eftersom skåpets slutliga destination är alternativt angiven kan denne möjligen, åtminstone i första hand, vara mottagaren. Innan Wilkoms skåp stuvades, hade en särskild procedur försiggått i det närbelägna Packhuset. De båda schatullmakarna Bartolomeus Creutz och Johan Henrik Reimers d. ä. hade i närvaro av handelsintendenten Johan Westerman — den sedermera ryktbare friherre Liljencrantz — värderat skåpet till den jämförelsevis ansevärda summan av 6 000 dlr kmt och till Hebbe avlämnat intyg härom att av denne användas till att styrka sin behörighet till exportpremier, som utbetalades med 15 % på varans värde. Om denna förrättning i stället ägt rum något mer än ett år senare, skulle ovillkorligen Wilkoms skåp samtidigt ha försetts med en s. k. exportstämpel, tre kronor och bokstäverna EXP. Denna stämpel anbragtes enligt förordning med brännjárn och blev därigenom praktiskt taget outplånlig. Det talas visserligen redan 1756 om en särskild stämpel på möbler för export, men först genom kommerskollegiets kungörelse den 22 augusti 1766 blev en sådan officiellt fastställd och påbjuden. Wilkoms skåp behöver följaktligen ej nödvändigtvis ha stämplat i betraktande av att exporten genomfördes före den nämnda tidpunkten. Men om så varit fallet, skulle förekomsten av exportstämpeln på något av de båda skåpen lämna omedelbart besked om vem tillverkaren vore. Ingendera kan dock som väntat uppvisa den karaktéristiska stämpeln. Otvivelaktigt är att Wilkoms mästestycke en tid befunnit sig i Levanten som en svensk persons privata egendom och av denne återförts till Sverige som flyttgods. Cornelius Asmund Palm kommer härvid återigen i tankarna. Han kom nämligen tillbaka till Stockholm i slutet av 1760-talet för att bli bosatt där under återstoden av sitt liv. På hemresan väntades han 1768 inträffa i Berlin där han skulle bevaka sina intressen i ett av honom försålt parti orientaliska mattor. Hans äldsta dotter förenades 1771 i äktenskap med ungdomsvännen från Smyrna, Christian Hebbe, och den yngre dottern gifte sig med grosshandlaren Johan Schön i Stockholm, Sergels bekante vän.

Hos Bukowskis konsthandel i Stockholm förekom i oktober 1892 ett skåp, som i auktionskatalogen beskrives med följande

ord: "Skåp af jakaranda med metallinläggningar; nedre delen bukig med två större och två mindre lådor, prydda med låsbeslag och grepar af guldbrons, öfre delen med två stora dörrar prydda med tre pilastrar, hvilkas nedre delar äro refflade med inlagda messingsbeslag och kapitäler af förgylt trä." Bortsett från att detta skåp enligt uppgift hade två lådor bredvid varandra överst i byrån, ett förhållande som ej behöver ha varit märkbart på fasaden, är överensstämmelsen med skåpet på Svindersvik iögonfallande. Eftersom ett minimipris av 1 000 kr var satt, förblev skåpet märkvärdigt nog osålt och återkom år efter år på auktionerna till och med 1895, varefter det till slut fann köpare under hand. År 1896 förvärvades det nämligen av ryttmästaren Wilhelm von Geijer och hans maka, född von Hallwyl, och fick sin plats på Wegeholm i Skåne, där det alltjämt befinner sig. Ett högst egendomligt sammanträffande är att samtidigt som Bukowski 1892 för första gången utbjöd skåpet på offentlig auktion, såldes på densamma ett porträtt av Cornelius Asmund Palm i turkisk dräkt, målat 1773 i Sverige av Jonas Hoffman. Porträttet hade senast tillhört änkefru Maria Hebbe i Strängnäs, vars make var sonson till Christian Hebbe d. y. och Palms äldsta dotter. Emellertid fanns ej skåpet i makarnas hem vid godsägaren Christian Otto Wilhelm Hebbes fränfälle 1891 vare sig på lantgården i Torshälla landsförsamling eller i Strängnäs. Forskningar i boupp-teckningar efter andra, äldre medlemmar av släkten Hebbe har givit samma negativa resultat.

Konfrontationen med skåpet på Wegeholm, bild 4, bereder efter detta ingen överraskning. Samma uppseendeväckande tvillingförhållande som konstaterats beträffande ritningarna, råder i fråga om de utförda möblerna. Till och med auktionskatalogens uppgift om en avvikande indelning av lådorna i byrån visar sig vara felaktig. Den inbördes överensstämmelsen berör såväl form, konstruktion och mått som träslag, fanermönster, inkrustering och beslag. Skåpet saknar dock och har ej heller någonsin haft de metallapplikationer på hörnstolpar, pilastrar och dörrar, som utmärker skåpet på Svindersvik. Från begynnelsen har troligen denna dekorativa tillsats ej varit tänkt, i betraktande av att den kraftigt framträdande beslagskedjan på dörrarna i någon mån

förtar den avsedda verkan av de fina tenn- och ebenholzlinjerna. I och med att de båda skåpen genom ändrade dispositioner kom att skiljas åt kort efter färdigställandet kunde det ena utan olägenheter förses med en rikare beslagsutrustning, varigenom en visserligen pråligare men storartad dekorativ effekt uppnåddes. I början av denna uppsats nämndes ju i förbigående, att skåpet på Svindersvik som krönprydnad har en rikt skulpterad och förgylld urna i rokokons nyckfullt oregelbundna form med en månskära som yttersta avslutning. Förekomsten av islams klassiska symbol, som dekorativt element enastående i Sverige vid denna tid, visar tydligt att skåpet, och varför icke båda, ursprungligen varit avsett att exporteras till Levanten. Skåpet på Wegeholt har nu icke längre något krön, men på postamentet är ett hål för en styrtapp, vilket har exakt samma läge som på det andra skåpet. Vad särskilt detta dekorativa krön och även pilastrarnas rokokomässigt skurna kapital av klassiskt ursprung beträffar, så vittnar utförandet om en mycket förfaren hand. Lorentz Nordins förbindelser med slottsbygget ger anledning förmoda ett samarbete härvidlag med någon av de där verksamma franska bildhuggarna, exempelvis Jacques-Adrien Masreliez.

Såsom framgått av denna utredning är frågan om vilken av snickaregesällerna Wilkom och Tietze, som är ansvarig för skåpet på Svindersvik, av intrikataste slag. Varje tänkbar utväg att nå ett avgörande besked i frågan har här förgäves prövats. Det är den fullkomligt enastående samstämmigheten i både ritningar och möbler som framför allt utgör ett oöverkomligt hinder. Men är det då så angeläget att få snickarens namn fastslaget? Härpå kan svaras att en sådan bestämning givetvis har sitt intresse — det är ju närmast med tanke härpå som utredningen gjorts — men just i detta säregna fall kan man bortse från den hand som en gång fört verktygen med den äran. Ty är icke det faktiska pendangförhållandet ett talande bevis för att åtminstone den senare av de två, Christopher Tietze, ej gjort någon självständig insats? Men ej heller Wilkom, som var den förste som började arbeta med uppgiften, torde ha gjort sig förtjänt av andra lovord än vad den rent hantverksmässiga prestationen ger anledning till, trots att han i de berörda exporthandlingarna uttryckligen anges som till-

Bild 2. En detalj av skåpet på Svindersvik, som i sin helhet avbildas på nästa sida.

Bild 3. Skåpet på Svindersvik är förfärdigat 1763 eller 1764 på hoveschatullmakare Lorentz Nordins verkstad i Stockholm. Svindersvik, inv.-nr S. 37.

Bild 4. Skåpet på Wegeholm i Skåne liknar, frånsett några beslag, svindersviksskåpet. Båda är gjorda som mästerstycken av Nordins gesäller Wilkom och Tietze.

*Bild 5. Stol ur en större sengustaviansk möbel på Svindersvik.
Klädd med grönt siden, som 1897 nyvävts efter det ursprungliga.
Svindersvik, inv.-nr S. 21.*

Bild 6. Gustaviansk stol av Eric Öhrmark. En av femton stycken.
Klädd med ett 1700-talstyg, som dock ej är ursprungligt på stolen.
Svindervik, inv.-nr S. 157.

Bild 7. Liten gustaviansk byrå, tillverkad av Johan Henrik Reimers d. y. i Stockholm vid mitten av 1780-talet. Skiva av kolmårdsarmor. Inläggningar i olika ädla träslag och beslag av brännförgyllt mässing. Svindersvik, inv.-nr S. 178.

verkare. Bakom de båda unga männen stod nämligen en mästare med oändligt mycket rikare erfarenhet om lyxbetonad möbelproduktion och med ett vid denna tidpunkt — 1760-talets förra hälft — vittgående rykte att vara oöverträffad då det gällde kvalitetsarbete. Det är av allt att döma Lorentz Nordin som mottagit uppdraget, och också honom äran skall tillkomma att ha framställt de båda skåpen. Till hans förtjänst må räknas förmågan att under sin färla fostra duktiga medhjälpare och till hans heder generositeten att ge dem en chans då tillfället yppade sig. Ingen skulle ha klandrat honom om han tryckt även sin officiella stämpel på dessa verkstadsarbeten.

Det går dessvärre ej för närvarande att klarlägga vid vilken tid skåpet kom till Svindersvik. Man hade gärna velat förlägga denna händelse till Claes och Anna Johanna Grills tid, men inga skäl talar därför. Det fanns ej där 1787, då hovmarskalkinnan Catharina Charlotta De Geer lämnade sitt Svindersvik för alltid. Någon senare ägare tillhörande släkterna Westerberg, Aspelin eller Alm-gren måste tydligen ha fört det dit.

Även om mästestyckeskåpet naturligt nog främst påkallar fackmannen-historikerns uppmärksamhet, får han ej låta sin beundran för dess fulländning och sitt intresse för dess tillkomst-historia så engagera sig, att han här åsidosätter andra beaktansvärda möbler i ensemblen.

Bland fanermöblerna kan ytterligare framhållas en skrivbyrå av Christian Linning och en liten fruntimmersbyrå från Johan Henrik Reimers' verkstad. Skrivbyrån, bild 8, är av den under så gott som hela 1700-talet gängse raka typen med snedklaff efter engelsk modell. Klaffens öppnande avslöjar en rik fack- och lådinredning enligt ett ständigt återkommande schema. Faneret är genomgående av valnötsträ och beslagen — endast nyckelskyltar och handtag — visar en tidig rokokoform. Tillkomsttiden torde kunna sättas till 1750-talet. Den lilla byrån, bild 7, som jämte skrivbyrån tillhör paviljongens möblering, är märklig bland annat därför att den alldeles undgått senare tiders välmenta restaure-ringslusta. Trots detta befinner den sig i ett märkvärdigt gott skick, ehuru faneret genom att ytbehandlingen med åren sjunkit in i träet ger ett något dött intryck. Både fasaden och gavlarna

är dekorerade med figurala inläggningar i olika västindiska eller sydamerikanska träslag, på vardera gaveln en vas och en lagerfestong samt på fasaden en komposition av korslagda emblem — lyra, koger, lagerkrans och mercuriistav. Lyrans spröda strängar och lagerkransens schatteringar är åstadkomna genom utfyllnad av uppdragna spår med respektive grön- och brunfärgat vax. Under den fläckigt grågröna skivan av kolmårdsarmor står med röd fetkrita skrivet namnet Reimers, byråns enda men fullt tillförlitliga signering, som för övrigt gjorts av skivans leverantör. Trots signaturen är det dock i förstene ej klart vem som är mästaren. Det fanns nämligen två schatullmakare i Stockholm under gustaviansk tid med namnet Johan Henrik Reimers, far och son. Den äldre dog 1773 och den yngre blev mästare 1789. Under mellantiden fortsatte änkan som brukligt var att driva verkstaden i mannens namn. Denna gustavianska byrå helt i Georg Haupts stil kan näppeligen ha gjorts av den äldre Reimers så tidigt som blott ett fåtal år efter Haupts första framträdande i Sverige. Å andra sidan förefaller årtalet 1789 vara väl sent för en i Stockholm utförd möbel av denna art. Troligt är att den tillkommit omkring 1785 och framställt av den yngre Reimers under hans gesälltid som medarbetare i moderns verkstad.

I paviljongen befann sig vid övertagandet en av de största serier gustavianska stolar som till våra dagar bevarats i privat ägo. Den innehåller ej mindre än femton stycken lika stolar, bild 6, med den välkände stockholmsstolmakaren Eric Öhrmarks signatur. De har en enda gång övermålat med en mager oljefärg som nu döljer den ursprungliga, genom prov konstaterade välbevarade målningen. Klädseln i säte och rygg är visserligen ett 1700-talstyg men påsatt vid något tillfälle i slutet av 1800-talet. Om dessa stolar är desamma som stod här på hovmarskalkinnans tid, har de varit klädda med samma röd-och-viträndiga lärft som funnits på den av henne för paviljongens stora sal anskaffade och där alljämt befintliga långa divanen med tio dynor. På 1780-talet torde Öhrmark ha fullgjort denna stora beställning av stolar. Från en något senare tid, dock ej efter 1800, härrör en annan lång divan med lösa dynor och tvenne tillhörande stoppade bänkar som har sina platser i ett av rummen i paviljongens attikavåning, bild 9.

Bild 8. Skrivbyrå, signerad av snickarmästaren Christian Linning i Stockholm. Byrån är fanerad med valnötsträ och bär brännförgyllda mässingsbeslag. Innanför snedklaffen finns den traditionella inredningen av smålådor och fack för skrivutensilierna. Byrån torde ha tillkommit på 1750-talet. Svindersvik, inv.-nr S. 178.

Det är tidens vurm för antikens formvärld som här tar sig synliga uttryck. Den aldrig rörda målningen söker medvetet imitera den patinagröna bronsen och på utsidan av divanens gavlar är i de antika rödfiguriga vasernas karakteristiska stil målade en amorin som grenslar en tumlare. Mästaren är vad träarbetet beträffar stolmakaren Johan Lindgren i Stockholm.

En annan märklig sittmöbelgrupp är uppställd i huvudbyggnadens förmak, rummet med de sällsynta kinesiska rispappers-tapeterna. Gruppen består av en soffa, två bergärer, tio fåtöljer och åtta vanliga stolar, bild 5. De är första gången målade i pärlgrå färg och klädda i säte och rygg med ett figurmönstrat grönt siden. Tyget vävdes 1897 vid K. A. Almgrens sidenfabrik i Stockholm som kopia av möbelns ursprungliga, i ett par stycken ännu bevarade klädsel. Såväl stolarnas form och skulpturala detaljer som tygets teckning anger att möbeln tillkommit på sengustaviansk tid, troligen omkring 1800. Stolarnas bakben är nämligen ej raka som på gustavianska stolar utan svängda bakåt enligt empirens princip. I hovmarskalkinnan De Geers bouppteckning 1787 förekommer de ej. Signatur saknas men möbeln torde vara av svensk tillverkning trots att träslaget är bok, som sällan kom till användning hos svenska stolmakare.

Den åttsidiga salen i huvudbyggnadens mittaxel är möblerad med bland annat en uppsättning enkla karmstolar av tidig gustaviansk typ. De är ej mindre än fjorton till antalet och kan med viss tillförsikt identifieras med de aderton rysslädersstolar som på 1780-talet stod uppradade utmed väggarna i detta rum. Stolarna företräder en svensk typ med från senbarock och rokoko nedärvd balusterprofilerad ryggbrička, löst inlagt säte och svarvade slårar mellan benen. Deras ursprungliga målning är pärlgrå i fullkomlig harmoni med den fasta inredningens färgton. Den känsla av kyla som den genomgående grå färgen förmedlar måtte ha varit särskilt påträngande i äldre tider, då golvet i sin helhet var lagt med vita marmorhällar.

Rummet ovanför salen är biljardrummet och där står allttjämt den stora biljard vid vilken Claes Grill och hans glada umgänges-vänner brukade fördriva tiden efter middagen. På sommaren 1759 bodde Carl Gustaf Tessin med sitt hushåll här ute som Grills gäst

Bild 9. Divan, signerad av stolmakaren Johan Lindgren i Stockholm och troligen tillkommen på 1790-talet. Svindersvik, inv.-nr S. 246.

och i sin dagbok talar Tessin om lördagsaftnarnas biljardspel på Svindersvik. Biljarden ger närmast intryck av att vara en 1600-talsmöbel med de sex balusterformade benen och de mycket lågt sittande sammanbindningsslåarna. Trots dessa barocka stildrag torde likväl biljarden ej ha denna höga ålder utan har tillkommit i samband med Svindersviks första möblering på 1740-talet. Barockens kraftiga former lämpade sig övermåttan väl för en möbel, där stora krav ställdes på stabilitet och därvidlag fick modesynpunkterna stå tillbaka.

När det gäller att ge en överblick av möblerna på Svindersvik så kan man med fog tala om *embarras de richesse*. Men inför mängden av mer eller mindre lyxbetonat bohag för en representativ livsföring har man lätt att förbigå vardagslivets enkla tjänare. Till dessa hörde i äldre tider de målade slagborden, som dolda under den stora damastduken också brukade användas vid festliga tillfällen. På Svindersvik fanns på 1780-talet och förmodligen även tidigare gråmålade slagbord både i paviljongen och i huvudbyggnaden. De var synnerligen praktiska möbler därigenom att de upptog obetydlig plats då skivorna slogs ned. I paviljongen brukade de efter användandet sättas in i en skänkskrubb och i huvudbyggnadens sal ställdes de undan vid väggarna. Fyra av dessa bord är lyckligtvis bevarade. Det bereder numera avsevärda svårigheter att i handeln anskaffa dylika möbler, ty det en gång rika beståndet har starkt decimerats på grund av att de utsatts för kraftigare förslitning än andra och ej heller underhållits på samma sätt.

Tryckta källor: Forsstrand, C., *Skeppsbroadel*, Stockholm 1916; Dens., *Köpmanshus i gamla Stockholm*, Stockholm 1917. — Göthe, G., *Ett svenskt porträttgalleri, samladt af Hugo Rehbinder*, Stockholm 1913. — Jacobowsky, C. V., *Svenskar i främmande land under gångna tider*, Göteborg 1930. — Lagerquist, M., *Rokokomöbler*, Stockholm 1949. — Selling, G., *Svenska herrgårdshem*, Stockholm 1937. — Olän, E., *Sjörövarna på Medelhavet och Levantinska Compagniet*, Göteborg 1921.

Arkivaliska källor: Bouppteckningar, SSA, RA och Strängnäs rådhusrätts arkiv. — Kanslipresidentens koncept 19/8 1768, Berlin, RA.